

Sopeutumattomuus diagnosointia määrittävänä tekijänä

Arvio teoksesta Parhi, Katariina. *Sopeutumattomat. Psykopatian historia Suomessa*. Helsinki: Siltala. 2019. 256 s. ISBN 978-952-234-600-1.

Pekka Pietilä

Psykopatia on epämääräisyydessään mielenkiintoinen ja monella tapaa esimerkillinen historiallinen, psykiatrinen ja yhteiskunnallinen käsite. Nykypäivän populaari ymmärrys termin sisällöstä käsittänee useimmiten ilman omaatuntoa tai kulttuurisia kontrollitekijöitä toimivia, joskus jopa menestyvän ja metodisen laskelmoivia kylmiä yksilöitä, joita on helppo kunkin osoitella omasta elinympäristöstään. Historiallisesti psykopatian käsite on muuttanut muotoaan ja sisältöään moneen otteeseen. Käsite on sisältänyt eri oireita ja käyttäytymismalleja, joita kunakin aikana on voitu soveltaa parhaaksi katsotulla tavalla määrittämään ihmisiä, jotka eivät varsinaisesti kärsineet mielisairaudesta, mutta olivat kuitenkin tavalla tai toisella kykenemättömiä toimimaan ympäristönsä vaatimusten mukaisesti jokapäiväisessä elämässä. FT Katariina Parhi esittää kuitenkin vakuuttavasti teoksessaan *Sopeutumattomat: psykopatian historia Suomessa* pääteesisinään, että juuri teoksen nimestäkin löytyvä määre, sopeutumattomuus, yhdistää psykopatian määrittelyä eri vuosikymmenien suomalaisessa kontekstissa.

Parhin osittain hänen vuoden 2018 väitöskirjaansa nojaava tietokirja sijoittuu ajallisesti 1900-luvun alusta vuoteen 1968, jolloin psykopatia poistettiin suomalaisesta virallisesta tautimäärityksestä. Rajauksesta pidetään sopivan kevyesti kiinni, tarpeen vaatiessa aikaskaala venyy kummastakin päästä, jotta käsiteltävät ilmiöt eivät jää irtonaisiksi. Pääasiallisena lähdeaineistona ovat toimineet lukuisat potilaskertomukset maamme psykiatrisista instituutioista, joita on häkellyttävät noin 2000 kappaletta reilulta kuudelta vuosikymmeneltä (s. 249). Näiden potilaskertomusten yksittäisten tapausten avulla Parhi maalaa lukijalle kokonaiskuvan, jonka hahmottamiseen saattaa kuluu muutamakin tuumaustuokio.

Kirja on jaettu neljään päälukuun, joiden fokuksena ovat psykopatian määrittelyn eri paikat. Ensimmäinen, *Klinikaksi* nimetty luku keskittyy itse diagnoosin teon paikkoihin ja tapoihin, sekä siihen, mitä eri psykiatrit ovat sanoneet ja siten valtaansa käyttäen työpaikoillaan määritelleet sitä, mitä psykopatia suomalaisissa oloissa on merkinnyt. Luvut kahdesta neljään keskittyvät eri laitoksiin tai instituutioihin, *Armeijaan*,

Perheeseen ja *Vankilaan*, joiden kautta lukijalle valottuu alavireenä kulkevan puolittaisen kronologian keinoin, kuinka ihminen näissä ympäristöissä (tai näistä ympäristöistä) yleensä edes päätyi mahdolliseen sairaalahoitoon tai ainakin määriteltäväksi. Kirjan jäsentely osoittautuu viimeistään toisella lukukerralla todella luontevaksi. Silti pieni metateksti kirjan johdannossa rakennetta koskien ei olisi ollut pahitteeksi, suuntaviivat kun parantavat aina matkanteon laatua.

Kansainvälisessä psykiatrian ja mielen terveyden historian tutkimuskentässä on viimeisen kolmen vuosikymmenen aikana muodostunut muutamia selkeitä toimintamalleja, joiden mukaan alan teokset voidaan karkeasti jakaa kolmeen eri tyyliin. Yhtäältä löytyy yleisesityksiä hulluuden historiasta koko kulttuurimme jatkumon ajalta (esim. Scull 2015), toisaalta mielen terveysongelmien ja sosiaalisten ilmiöiden vuorovaikutusta erilaisissa rajatuissa ympäristöissä tarkastelevaa sosiaalishistoriaa (esim. Laine-Frigren, Eilola & Hokkanen 2018). Kolmantena tyypillisenä tulokulmana aiheeseen on Parhinkin teoksen edustama sairaus- tai diagnoosikohtainen historia, jossa kartoitetaan yhden patologisen käsitteen piirteitä, vaikutuksia ja muutoksia ajassa (esim. Healy 2008). Tässä tapauksessa suomalaisen kontekstin irrottaessa teoksen monista psykopatian historiografiasta löytyvistä kiistoista, jää keskiöön vain itse ilmiö sellaisenaan. Tätä voidaan pitää selkeänä ratkaisuna tietokirjan formaatin huomioiden; teorettisemmasta keskustelusta kiinnostuneet löytävät runsaasti aihetta koskevaa tarkentavaa sisältöä esimerkiksi Parhin väitöskirjasta.

Diagnoosi laajempien ilmiöiden peilinä

Kirjan myötä käy selväksi, että Parhi ei ole tekemässä rajatusti ainoastaan psykopatian historiaa, vaan toimii kiitettävästi liittäessään käsittelemänsä ilmiöt aina osaksi laajempia konteksteja, psykopatian toimiessa eräänlaisena esimerkin ja yleisavaimen välimuotona suomalaisen yhteiskunnan piirteiden tarkasteluun. Vaikka jo ensimmäisessä *Klinikka*-luvussa keskitytäänkin osittain perinteisemmän oppihistorian keinoin luomaan pohjaa diagnosoinnin muodoille maassamme, ei kirjoittaja unohda liittää psykopatiaa koko psykiatrian alan kehityksen mallintamiseen (s. 68). Myös erilaisten poliittisten kriisien, kuten ministeri Ritavuoren murhan (1922) kohdalla tilanteen psykologisointi ja kasvava medikalisointi valaisevat lukijalle huomattavasti pelkkää psykopatiaa moniulotteisempia kehityskaaria (s. 77,78).

Armeijaa käsittelevässä toisessa pääluvussa sivutaan useassa otteessa samoja kokemuksia ja rajapintoja, joita esimerkiksi Ville Kivimäki on viime vuosina avannut eri yhteyksissä, psykopaattiseksi luokiteltujen sotaan kietoutuvien käytösmallien tullessa monesti jälkiselityksiksi juurikin niin sanotuilla murtuneilla mielillä (Kivimäki, 2013). Tähän liittyvä, kunkin aikakauden normaaliuden ja epänormaaliuden rajan tilannekohtaisen luonteen alleviivaaminen (s.108) palvelee jälleen teoksen soveltavaa luonnetta ja tuo mukaan lukijaa selkeästi sivistämään tähtäävää ja tutkimuksen kohteita ymmärtämään kannustavaa eetosta. Vastahankaisemmille lukijoille tämä sävy saattaisi mahdollisesti tuntua jopa joskus holhoavalta, mutta omaksi onnekseen allekirjoittanut ei löydä itseään tästä ryhmästä. Siitä toki voidaan muodostaa erilaisia mielipiteitä, kuinka suurella annostelulla tämän kaltainen kieli soveltuu tietokirjallisuuden lajityyppiin.

Perhe-luvun fokus on, aihepiirin luonteen vuoksi, keskittynyt vahvimmin erilaisiin, tässä ympäristössä tapahtuviin väkivallan muotoihin sekä problemaattisiin tilanteisiin jälkikasvun kanssa. Huomionarvoista on seksuaali- ja sukupuoli-identiteettiin liittyvien teemojen määrä, joita Parhi käsittelee kiitettävän humanilla otteella, kuitenkin sortumatta helppoon nykypäivän moralismiin. Tapaukset puhuvat puolestaan ja kirjoittaja antaa mahdollisten, osin kuitenkin ehkä odotettavissa olevien, empatian kokemusten tapahtua lukijan omassa mielessä. Tätä on helppo pitää tyylikkäänä ratkaisuna. Kirjan yleisestä tyylistä hivenen poiketen luvussa annetaan myös tilaa tämän päivän biologista psykiatria seuraaville selitysmalleille (s. 126,127), tai ainakin niiden kontemplaatiolle. Tässä mielessä Parhin holistisempi ote koko psykiatrian kenttään lähentyy Petteri Pietikäisen (esim. 2013) monesta suunnasta ammentavaa näkökulmaa, mikä on toki loogista Pietikäisen oltua osaltaan ohjaamassa teoksen pohjana olevaa väitöskirjatyötä. Yleisemmälläkin tasolla saatettaisiin jopa puhua omanlaisestaan oululaisesta tutkimusotteesta, mitä ei tässä tapauksessa ole tarkoitettu millään lailla negatiivisena määreenä.

Vankilaan ja niiden yhteyteen sijoittuviin mielenterveysongelmaisten pakkolaitoksiin keskittyvä viimeinen käsittelyluku tuo moneen otteeseen aihepiirin lähimmäs nykypäivää. Parhi toteaa psykopatian olleen merkittävin suomalaisten vankien mielenterveyttä määrittänyt häiriötekijä kirjan käsittelemällä ajanjaksolla (s. 194). Samalla kun katsotaan alentuneen syyntakeisuustuomion saaneiden viime vuosikymmeninä vähentyneitä lukuja ja psykopatian diagnostisen luokan katoamista vuonna 1968, tulee kirjoittaja kuvanneeksi psykiatrian tieteenalan nopeitakin sisäisiä muutosprosesseja myös kirjan varsinaisen aikaikkunan ulkopuolelta (s. 185). Aiheesta kiinnostunut lukija olisi kaivannut vieläkin enemmän tämän kaltaisia tilastoihin pureutuvia vertauksia nykypäivään, jotta mahdolliset aikaperspektiivin tuomat vinoumat minimoituisivat. Se kuitenkin käy lukijalle hyvin selväksi, että varsinkin käsiteltävänä ajanjaksona psykopatian määritelmän saaneen henkilön matka elämän läpi saattoi johtaa laitoksesta toiseen: orpokodin ja vankilareissujen kautta lopuksi pakkolaitokseen ja sitä kautta sopeutumattomuuden hallintaan koko elinkaaren ajalta (s. 179).

Parhi muistaa kiitettävästi kuljettaa mukana koko kirjan matkalta sopeutumattomuutta psykopatian diagnoosia voimakkaimmin määrittävänä tekijänä, sijoittaen käsitteen tässä mielessä hypoteesillaan jatkumoon, jonka hän katsoo alkaneeksi jo ainakin heti toisen maailmansodan jälkeiseltä ajalta (s. 219). Hän määrittelee koko käsitteen muodostuvan epänormaaliuden, kärsimyksen ja yhteiskunnan kolmiyhteydessä (s. 108, 172), ja näiden vuorovaikutukseen tukeutuen teoksen päätäntöosio tarjoaa kiitettävän monipuolisen yhteenvedon, jättäen tarpeeksi avoimia kysymyksiä myös jatkolukemista suunnittelevalle maallikolle kuin tutkijallekin. Kokonaisuudessaan valittu lähestymistapa, selitysmalli ja avainkäsitteet ovat helposti lukijan hyväksyttävissä, lopullisen tulkinnan ollessa rakenteeltaan eheä.

Yleistajuisen tietokirjan hyvistä ja haastavista puolista

Teoksen kaikista meriiteistä huolimatta sitä vaivaa kuitenkin eräs lukuergonominen ongelma, jonka kanssa se ei toki ole yksin. Kun väitöskirjatutkimuksen kaltaisesta projektista – jossa käsitellään välillä suunnattomankin laajoja aineistomääriä – ruvetaan

etenemään tietokirjaan, muodostuu positiiviseksi ongelmaksi käyttökelpoisen materiaalin ja esimerkkien runsaus. Kun näistä lähdetään sorvaamaan tietokirjan formaattiin soveltuva, osin tiivistettyä ja ilmiöt kiteyttävää tekstiä, saattaa kirjoittajalle itselleen jo tutujen tapausten mukaan ottaa tuntua luontevalta, mutta aihepiiriä tuntematonta lukijaa runsas anekdoottien ja nimettyjen henkilöiden määrä saattaa sitä vastoin sekoittaa. Kyseisen ilmiön piirteitä on havaittavissa välillä myös Parhin teoksessa, tämän saadessa lukijan pohtimaan, olisiko hiukan vähäisempään tapausmäärään keskittymällä saatu narratiiviin tiukempaa koheesiota. Vaikka Parhi itse perusteleekin valintansa (s.10) näkökulmansa vaatimuksena, tämä ei silti välttämättä tee aina oikeutta kokonaiskuvan hahmottumiselle.

Myös viittaustapa ei aina palvele tiedonjanoista. Viitteet on listattu koko teoksen loppuun ja sisältävät suurimmalta osin pelkät nidetiedot. Monesti allekirjoittanut löysi itsensä selaamasta mielenkiintoista viitettä seuraten kirjan päätössivuja, saadakseni vastaan ainoastaan sukunimen ja vuosiluvun. Varsinkin yleisiin ilmiöihin viitattaessa lukija saattaisi toivoa lauseen tai kahden avauksia myös viitteisiin, ehkä jopa helpommin saavutettavasti lukujen loppuun. Tosin kaikkienensa tämä kertonee enemmän nykyisen tiedekustantamisen ehdoista ja rajoista, kuin Parhin omasta otteesta.

Teos on kirjoitettu soljuvaan ja ainakin tämän lukijan esteettisiä preferenssejä miellyttävään tyyliin, jossa välillä eksaktimpi tieteellinen ilmaisutyyli saa mausteita kansanomaisemmista ja keskustelelevammista sanavalinnoista. Tällainen ratkaisu palvelee hyvin tietokirjan formaattia, lukijan sekä viihtyessä, mutta myös säilyttäessä kuvan siitä, että kyseessä on vakavasti otettava, raskaan metodologisen pohjatyön vaatinut opus.

Eräs Parhin teoksen meriiteistä on sen kyky päästä lähelle kohteitaan, eli psykopaateiksi nimitettyjä ihmisiä. Kirjassa kyse on nimenomaan ihmisistä, heidän kokemuksistaan ja kohtaloistaan; ainoastaan näitä analysoimalla kyetään piirtämään pitkiä linjoja diagnoosin ja psykiatrisen profession kehityksestä. Tätä myötä kirja toimii loistavana mallikappaleena humanistisesta asenteesta ja myötätunnon merkityksestä. Toisaalta Parhin kritisoidessa esimerkiksi Thomas Eriksonin *Psykopaatit ympärilläni* -teoksen (2018) kaltaisia popularisoituneita ilmiöitä, hän toteaa ykskantaan, että: "... muiden mielivaltaisesta patologisoinnista ja alemmaksi arvottamisesta on yllättävän lyhyt matka siihen, että marssitaan käsivarsi tanassa" (s. 227). Tällaisia perustellun kärjekkäitäkin kannanottoja toivoisi näkevänsä enemmän historian alan tietokirjallisuudessa, magistra vitae -ideaalia ylläpitävästi. Todellisuudessa, jossa varsinkin ihmistieteitä monesti syytetään epätarkkuudesta ja merkityksettömyydestä, tämän soisi oikeastaan olevan kasvava trendi.

Vakuuttava ja ajankohtainen teos

Kokonaisuudessaan Katariina Parhin *Sopeutumattomat* on harvinaisen laadukas teos. Väitöstyönsä aikana kirjoittaja raivasi tutkimuskentälle tilaa aiheelle ja ihmisille, joiden tutkimus on diagnoosin edellä kuvatun luonteen vuoksi sekä haastavaa että erittäin valaisevaa. Arvioitava teos laventaa ja yleistajuistaa aihepiiriä kunnioitettavalla tavalla. Muutamista pienistä teknisemmistä kompastuskivistä huolimatta teos on miellyttävän helppolukuinen, ja soveltuukin sen tähden laajoille lukijakunnille. Perusopetuksen

tenttikirjana, kuvaamassa psykiatrian profession muutosta kaikkine monimutkaisuuksineen, sen paikka lienee täysin perusteltu eikä tätä arviota kirjoittaessa julkaistu Vuoden tiedekirja -ehdokkuus tunnu kuin loogiselta seuraukselta teoksen laadusta.

Kun seuraa alkuvuodesta 2020 YLE:n Logged In -sarjan herättämää verkkokeskustelua, jonka sävy sarjan kohteita, syrjäytetyiksi laskettavia yhteiskuntaan sopeutumattomia nuoria miehiä kohtaan on ollut välillä hyvinkin hämmästelevää, tuomitsevaa sekä moralisoivaa, voidaan todeta Parhin käsittelemän sopeutumattomuuden psykopatian löytäneen vain uusia nimikkeitä nykyaikanakin merkata valtakulttuurille epäsoveliaana näyttäytyviä käyttäytymismalleja. Kirja toimii siis loistavana esimerkkinä siitä, kuinka humanistisilla tieteillä on myös paljon annettavaa tämän kaltaisten yhteiskunnallisten ja terveydellisten ilmiöiden ymmärtämiselle. Teos osoittaaakin, että psykopatian lisäksi myös muut mielenterveyden ympärille kietoutuvat ihmiselämän ongelmakohdat tulevat vastaisuudessaakin tarvitsemaan monipuolista ja -tieteistä lähestymistä, jotta ymmärryksemme ja kykymme yhteiskuntana reagoida niihin entisestään kohenee.

FM Pekka Pietilä on yleisen historian väitöskirjatutkija Jyväskylän yliopistosta. Hänen valittu diagnostinen näkökulmansa suomalaiseen psykiatriaan on psykopatian sijasta kaksisuuntainen mielialahäiriö.

Kirjallisuus

Erikson, Thomas. 2018. *Psykopaatit ympärilläni. Kuinka tunnistaa ja välttää manipulointi*. Suomentanut Riie Heikkilä. Helsinki: Atena.

Healy, David. 2008. *Mania: A Short History of Bipolar Disorder*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Kivimäki, Ville. 2013. *Murtuneet mielet. Taistelu suomalaissotilaiden hermoista 1939–1945*. Helsinki: WSOY.

Laine-Frigren, Tuomas & Eilola, Jari & Hokkanen, Markku eds. 2019. *Encountering Crises of the Mind: Madness, Culture and Society, 1200s–1900s*. Leiden: Brill.

Parhi, Katariina. 2018. *Born to be deviant: Histories of the diagnosis of psychopathy in Finland*. Doctoral Dissertation. Oulu: University of Oulu. <http://urn.fi/urn:isbn:9789526219431> [Haettu 6.5.2020]

Pietikäinen, Petteri. 2013. *Hulluuden historia*. Helsinki: Gaudeamus.

Scull, Andrew. 2015. *Madness in Civilization: A Cultural History of Insanity, from the Bible to Freud, and from the Madhouse to Modern Medicine*. Princeton: Princeton University Press.